

Araştırma Makalesi / Research Article

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARINDA YÖNETİŞİM ANLAYIŞI: TÜRKİYE VE İNGİLTERE KARŞILAŞTIRMASI

Osman Bahadır KALECİK¹, Özcan SEZER²

ÖZET

Kalkınma kavramı 20. yüzyıldan bu yana bütün dünyanın gündeminde olmuş, bölgesel kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma gibi kavramlarla zenginleşerek literatürde ve uygulamada kendisine yer edinmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek bölgeler arası kalkınmışlık farklılıklarından dolayı şartların oluşması ve gerekse de yönetim anlayışındaki değişimlere uygun olarak bölgelerde önemli aktörleri bir araya getirerek bölgesel kalkınmaya odaklanan bir yapılanma olarak bölgesel kalkınma ajansları dünyada birçok ülkede kurulmuştur. Kalkınma ajansları demokratik ilkelerin bir yansıması olarak yönetim ilkelerine uygun olarak dizayn edilmekte ve genel itibari ile bu ilkeler doğrultusunda hareket etmektedir. 90'lı yıllardaki bölgeselleşme politikalarının bir sonucu olarak İngiltere'de bölgesel kalkınma ajansları kurulmuş ve yaklaşık 13 yıl faaliyet göstermiştir. Türkiye'de ise 2000'li yıllarda Avrupa Birliği'nin etkisi ve yönlendirmeleri ile kalkınma ajanslarının kurulduğu görülmektedir. Bu çalışmada temel amaç İngiltere ve Türkiye'deki bölge kalkınma ajanslarını yönetim ilkeleri çerçevesinde karşılaştırmaktır. Literatürdeki bu alandaki boşluğu doldurmak için gerçekleştirilen çalışmada konu ile ilgili mevzuat, raporlar, tezler ve makaleler taranarak yönetim odağında değerlendirme yapılmış ve ajansların kapatılma taleplerini ajansların yönetim ilkelerine ters düşen uygulamalarına yönelik eleştirilerden ziyade siyasi tercihlerin belirlediği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yönetişim, İngiltere, Türkiye
JEL Sınıflandırması: F63, R19, R58.

GOVERNANCE APPROACH IN REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES: COMPARISON OF TURKIYE AND ENGLAND

ABSTRACT

The concept of development has been on the agenda of the whole world since the 20th century, enriched with concepts such as regional development and sustainable development, and has taken its place in the literature and practice. Especially since the second half of the 20th century, regional development agencies have been established in many countries around the world as a structure that focuses on regional development by bringing together important actors in the regions in accordance with the development of conditions due to inter-regional development differences and changes in the management approach. Development agencies are designed in accordance with governance principles as a reflection of democratic principles and generally act in line with these principles. As a result of the regionalization policies in the 90s, regional development agencies were established in England and operated for approximately 13 years. In Turkey, it is seen that development agencies were established in the 2000s with the influence and guidance of the European Union. The main purpose of this study is to compare regional development agencies in England and Turkey within the framework of governance principles. In the study carried out to fill the gap in the literature in this field, an evaluation was made in the focus of governance by scanning the relevant legislation, reports, theses and articles on the subject, and it was concluded that the demands for the closure of the agencies were determined by political preferences rather than criticisms of the agencies' practices that contradict the principles of governance.

Keywords: Regional Development, Regional Development Agencies, Governance, England, Türkiye
JEL Classification Codes: F63, R19, R58.

¹ Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, b.kicelak@gmail.com

² Prof. Dr. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ozcan.sezer@beun.edu.tr

EXTENDED SUMMARY

Research Questions & Purpose

This article is about evaluating the Regional Development Agencies (RDAs) in the UK and Turkey, which were established in two geographies with very different experiences and models in terms of public administration and politics, based on their governance approaches and governance principles, based on their similar aspects. The study was based on research questions such as, What are the similar and different aspects of the governance models of regional development agencies in Turkey and the UK, and to what extent have they complied with which governance principles? What are the factors that led to discussions on the closure of agencies in both countries, and what lessons do the experiences of the closure of agencies in the UK contain for Turkey? What is the root cause of the discussions on the closure of development agencies in both countries since their establishment? It is aimed to develop an idea about the effects of the governance practices of regional development agencies in Turkey and England on the success, effectiveness and sustainability of the agencies in regional development by comparing them within the framework of governance principles, to evaluate the criticisms and the idea and justifications for closing down the agencies in both countries within the framework of this idea, to produce a scientific counter-argument against the arguments in this direction due to the possibility of a mistake similar to the closure of regional development agencies in England being made in Turkey, and thus to contribute to filling an important gap in both national and international literature on the subject. The study directs the criteria for comparing agencies between different countries in the literature from a focus on the economic dimension and performance of regional development to the success of compliance with governance methods and principles.

Literature Review

In the study, the legislation of the agencies in both countries was scanned and compared, and inferences were made on the subject by examining books, research reports, master's and doctoral theses and articles regarding the experience of both countries. When we look at the literature in Turkey, it is seen that the experience of regional development agencies in England has not been addressed much or that comparisons of agencies in countries have only focused on regional development. On the other hand, in the sources examining the governance models of agencies, no inference and comparison method has been applied to the governance models and principles in different country experiences. However, the agency experience in England has many common points and important lessons that can be learned for Turkey in terms of the founding philosophy and environment of the agencies of both countries, their governance models and the principles they are based on, and the fact that they have been the subject of discussions about closing since their establishment.

Methodology

The type of the study is a conceptual, theoretical compilation based on legislation, books, research reports, master's and doctoral theses and articles. The study was conducted on a sample and universe from the literature covering regional development agencies in Turkey and England. Document analysis was used in the study and some quantitative data were used. The study has three hypotheses as follows: "The Regional Development Agencies in England and Turkey, which were established in two geographies with very different experiences and models in terms of public administration and politics, have surprisingly similar aspects in terms of their establishment logic/motive, governance structure, criticisms directed at them and closure discussions. The main reason for the closure of regional development agencies in England is not their performance in regional development and deficiencies in governance, but political preferences, and there are important lessons to be learned for agencies in Turkey from the experiences of regional development agencies in England."

Results and Conclusions

The study has reached the following conclusions: The three-legged regional development practice in England is compatible with the principles of participation and cooperation in governance in terms of the balanced distribution of power and responsibilities to the relevant institutions without being concentrated in a single center. Although they have a structure suitable for governance in terms of including key actors from the public, local government, private sector and civil society in the region in their boards of directors, the chairman of the board of directors and the chairman of the executive board are appointed by the central government, contrary to the spirit and principles of governance. Criticism of the lack of political accountability of agencies in the UK is unwarranted. It has been assessed that an organisation that is a semi-public institution should not be obliged to be politically accountable. It is sufficient for the relevant institution to comply with the principles of administrative accountability, legal accountability and responsiveness. It is assessed that criticisms of development agencies in the UK regarding the inappropriate and inefficient use of resources are subjective. Regional development agencies in the UK are assessed to act in accordance with the principles of transparency and accountability in governance. It is observed that RDAs plan with a participatory approach at the regional level and draw a vision for regional policies. It is also assessed that they act in accordance with governance in terms of integrating and using 'soft'

policy tools with funds generated from the centre, relevant ministries, local governments and EU funds. Criticism that regional development agencies in the UK take over the duties, work and operations of other agencies, thus creating conflicts of duty, is unwarranted. It is evaluated that the inter-institutional coordination role of the agencies does not mean that they perform the primary duties of the relevant institutions and does not contradict the principles of participation, cooperation, effectiveness and efficiency of governance. It is thought that criticisms of the governance approach of development agencies in the UK actually represent a political approach and the arguments presented as justification for the closure of the agencies are subjective. In the UK experience, no governance weaknesses that could serve as an example for agencies in Turkey have been encountered. Agencies in Turkey are also subject to similar criticism to those in the UK. It is seen that the governance style of development agencies in Turkey is not sufficiently compatible with the principles of equality, autonomy and participation. There is a possibility that the agencies may be closed down after a political change in Turkey. It is thought that the reason why the existence of agencies is being debated to this extent, despite their multi-faceted control mechanisms and performance measurement systems, is due to a political stance like in the UK.

1. Giriş

Kalkınma kavramı, genel itibari ile 20. yüzyılın başlarında ülkelerin yaşamakta oldukları ekonomik, sosyal, siyasal değişimler ve modernleşme çabaları çerçevesinde; iktisadi büyüme, sanayileşme, teknolojik gelişme ve toplumsal ilerleme arayışları odağında entelektüel dünyada ve ülke gündemlerinde yer etmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan iki dünya savaşı ve adına büyük bunalım denilen dünya çapındaki ekonomik kriz sonucu oluşan tahribatların giderilmesi için yeni arayışlar ortaya çıkmıştır. Gerek kalkınma anlayışı ve gerekse de savaşlardaki lokal yıkımlar kaynaklı bölgesel kalkınma farklılıkları devletlerin kalkınmaya bakışlarını değiştirmeye zorlamıştır. Bölgesel kalkınma odaklı yaklaşımın ilk örneklerinden olan ve ilk kalkınma ajansı olma özelliği taşıyan “Tennessee Valley Authority” tam da bu dönemin ve bu dönemdeki koşulların ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Büyük Bunalım sonrası bölgesel iktisadi ve sosyal çöküşe yerel aktörlerin vermiş olduğu ilk tepki ve bölgesel kalkınma yaklaşımı olma özelliği taşıyan ajans daha sonraları özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da yaşanan bölgesel farklılıklara yönelik alınacak önlemlere ilham olacaktı (Akbulut & Göküş, 2017: 82).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünyada sosyalist dünya, devlet merkezli bir kalkınma modeli uygularken, Batı bloku genel itibari ile serbest piyasa ekonomisi içerisinde nispeten devletin etkisinin daha zayıf olduğu ekonomik modeller geliştirmiştir. Keynesyen iktisat politikaları ile devletin sosyal, ekonomik ve kültürel sorumluluk ve faaliyetlerinin arttığı, “Refah Devleti” anlayışının hâkim olduğu, devletin ekonomik faaliyet ve büyük yatırımlar başta olmak üzere her alanda müdahaleci pozisyonunda olduğu bu dönemde (Konuç, 2015: 8) ne yönetimlerde ne de bölgesel kalkınma anlayışında tam anlamıyla yönetim anlayışının oluştuğundan söz edilemez. Yeni dönem ile birlikte refah devletinden boşalan alanlarda, yerel idarelerin yerel ekonomileri düzenleme işlevi artmış, yönetime ve karar süreçlerine halkın katılımını da olanaklı kılan gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Aynı zamanda yerel kalkınma süreçlerinde seçimle gelmeyen özel sektörün de yer alması ve yerel idarecilikten yerel girişimcilğe dönüşüm eğilimleri yoğun olarak eleştirilmiştir (Harvey, 1987: 1989). 1960’lardan sonra yaşanan ekonomik paradigma değişimi tam da bu dönemde yönetim ve bölgesel kalkınma anlayışlarındaki değişimle eş güdümlü gerçekleşmiştir. Bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarına yönelik önlemlerin yetersizliği, refah devletine olan güvendedeki azalmalar, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve ülkeler arası artan etkileşim ve neo-liberal politikaların gündemde yer etmesi katılım fikrinin çok sık tartışılmasına (Esengil, 2009: 11) ve bölgesel kalkınma ajanslarının özellikle de Avrupa’da yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Dünya ekonomisinde 1980’li yıllardan sonra meydana gelen gelişmeleri temel olarak, fordizmden post-fordizme geçiş ve adem-i merkezileşme dönemi olarak belirlemek mümkündür. Bu bağlamda dünyanın birçok yerinde, kitle üretimine dayalı, ölçeği geniş ve standart mal üretimine dayalı fordist üretim tarzından, esnek üretim teknolojilerine ve ilişkilerine dayalı post-fordist sanayilerin gelişmeye başladığı görülmektedir. Bu gelişme ile birlikte küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) ortaya çıkmaya başlamış ve üretimdeki ağırlıkları artmıştır. Daha çok KOBİ’lere ve yerel girişimcilğe dayalı, yerel kalkınmayı öne çıkaran bir anlayışın gelişmesi ile birlikte yerel idarelerin ve bölgesel kalkınma ajanslarının öneminin artmaya başladığı ifade edilebilir (Ataay, 2005: 15-18).

Her ülkenin kendi siyasi, kurumsal kültürü ve ihtiyacına göre kurulan ve şekillenen, tek tip bir yapılanma, iktisadi müdahale aracı ve yönetim yapısı bulunmayan, belirli bir bölgede kalkınmaya dair bir misyon üstlenen ve bölgedeki önemli aktörleri ya bünyesine alan yada onları bir paydaş olarak bu sürece dahil eden esnek yapılanmalar olarak da tabir edebileceğimiz bölgesel kalkınma ajanslarının; katılımçılık, şeffaflık, hesap verebilirlik, eşitlik, sürdürülebilirlik, adalet ve etik gibi değerleri ihtiva eden yönetim kavramının bölgelerden benimsenmesine katkı sağladığı görülmektedir.

Çalışmada kamu yönetimi ve siyasal açıdan çok farklı deneyim ve modellere sahip iki coğrafyada kurulmuş olan İngiltere ve Türkiye Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA) şaşırtıcı şekildeki benzer yönlerinden yola çıkılarak yönetim anlayışları üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. BKA’lar, İngiltere ve Türkiye’de benzer şekilde merkezi ve yerel aktörlerin işbirliğinde belirli bir yönetim mantığı ile yönetilmişlerdir. Türkiye

deneyiminden farklı olarak İngiltere’de İşçi Partisi’nin 1999 yılında kurduğu BKA’lar, Muhafazakâr Parti- Liberal Demokrat Parti koalisyon hükümeti tarafından 2012 yılında kapatılmışlardır. İngiltere’nin yaşamış olduğu tecrübe, her iki ülkedeki kalkınma ajanslarının kuruluş ve varlıklarına yönelik itirazların da birbirine çok benzemesi ve demokrasinin beşiği olarak görülen İngiltere gibi bir ülkede tepeden inmece bir anlayış ile re’sen ajansların varlığına son verilmesi hususlarının Türkiye tecrübesi için önem arz etmesi dolayısı ile yönetim odağında değerlendirilecektir. İngiltere’de faaliyetlerine son verilmesine karar verilen ajansların kapatılma gerekçeleri irdelenecek; Türkiye deneyimi ile İngiltere deneyimi kıyaslanacak ve iki ülkedeki uygulamalarda yönetim benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden bir analiz gerçekleştirilecektir. Ajanslar birçok parametre açısından karşılaştırılırken yönetim odağından sapılmamasına dikkat edilecektir.

Çalışmada mevzuat taranıp ele alınarak kıyaslanacak, her iki ülke deneyimine yönelik; kitap, araştırma raporları, yüksek lisans ve doktora tezleri ve makaleler irdelenerek konuya dair çıkarımlar yapılacaktır. Özellikle Türkiye’deki literatüre baktığımızda İngiltere tecrübesinin çok fazla ele alınmadığı ya da çalışılan konuların yalnızca bölgesel kalkınma odağında kaldığı görülmektedir. İngiltere’deki bölgesel kalkınma ajanslarının kapatılmasının yönetim felsefesine aykırı olduğu değerlendirilmekte olup Türkiye’de de benzer bir hatanın yapıma ihtimali dolayısı ile bu yöndeki savlara yönelik bilimsel karşı sav üretmeyi amaçlayan bu çalışma ile hem ulusal hem de uluslararası literatürdeki konuya dair önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve: Bölgesel Kalkınma, Yönetişim

Aydınlanma çağı sonrasında kapitalizm ile ilerleme ve büyüme kavramları ortaya çıkmış, bu kavramlar ilk etapta kalkınma kavramı ile benzeşmiş ve birbiri yerine kullanılmıştır. Zamanla imalat ve sanayideki atılımlar, iktisadi ve sosyal alandaki düzenlemeler ve milli gelirdeki iyileşmeler ile eşgüdümlü olarak vatandaş odaklı çalışmalar kalkınma düzeyini etkileyen ana değerlere katkı sunarken iktisadi büyüme kavramı matematiksel bir çerçeveye oturtulmaya başlanmış ve içerisinde insani endeksleri barındıran bir yöne everilmiştir. Bu saatten sonra kalkınma az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere özgü bir kavramsallaştırma haline gelirken büyüme kavramı gelişmiş ekonomileri ifade eder hale gelmiş; yalnız zamanla yeni muhtevalar elde eden kavram yerini sürdürülebilir kalkınma kavramına bırakmış ve bu anlayış kalkınmanın sosyal, iktisadi ve çevresel etkilerini temel olarak toplumsal yaşama uyarlanmasına; dayanışma kültürüne ve toplumsal işbirliğine dayanarak katılım olgusunu önemseyen yönetişim ilkesini ortaya koymuştur (Budak, 2019: 54).

2.1. Bölgesel Kalkınma

Bölge, üzerinde konsensüse varılmamış bir kavram olup kastedilen alanın boyutu ve kavramın içeriği kullanılmış olduğu bağlama göre değişmektedir. Geleneksel bölge anlayışı açısından bölge, sınırları çizilmiş, yan yana gelmiş olan birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşmuş, ulus devletin denetiminde olup devlet dışına kapalı birimler olarak tanımlanmaktadır (Yiğit & Işık Maden, 2019: 114). Bölge kavramının tanımı üzerinde tam bir konsensüs sağlanmamakla birlikte bölge kavramı, genel olarak herhangi bir devletten küçük, herhangi bir ilden büyük ekonomik, sosyal ve coğrafi özellikler bakımından benzerlik gösteren yerleşim yerleri için kullanılmaktadır (Kayan, 2012: 105). Klasik bölge tanımının küreselleşen dünya ve bu süreçle birlikte yaşanan yerelleşme eğilimi, yeni kamu işletmeciliği, yönetim gibi kavramlarla dar tanımından sıyrıldığı, devlet ile yerel yönetimler arasında kalan orta düzey bir mekânı ifade etmekte olup (Taştekin, 2018: 71) yerellerin oluşturduğu, yatay ağsal ilişkilerinin hâkim olduğu ulusal sınırlardan bağımsızlaşarak uluslararası ilişki kurabilen (Keskin, 2023: 4), toplumsal, kültürel ve iktisadi açıdan bir bütünlük oluşturan ve yöre sakinlerinin kendi değerlerini kendileri marifeti ile yönetmeleri, işletmelerine imkân veren mekânı ifade etmektedir (Apalı & Yıldız, 2015: 4). Kalkınma kavramı ise yüksek katma değerli ürün üretimi, gelir dağılımındaki adaletin temini ve toplumsal refah seviyesini yükseltme hedefleri çerçevesinde bir ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda yaşadığı pozitif dönüşüm sürecini ifade etmektedir (Keskin, 2023: 3).

Kalkınma her ülkenin kendi iç ve dış dinamikleri ile şekillenmekte olup ülke içerisinde de sosyo-ekonomik gelişimlere göre bölgeler arasında kalkınma düzeyleri farklılık arz etmektedir. Bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklılıkları az gelişmiş ülkelerde çok daha bariz görünür olup çok ciddi sorunlar teşkil etmektedir (Öztürk & Tataroğlu, 2018: 91). Küreselleşmenin etkisi ile oluşan “Yeni Bölgeselcilik” anlayışı çerçevesinden bakıldığında bölgesel kalkınma; merkezden çevreye bir yönelim, devletin siyasal erkinin yerel yönetim çatısı altına almaya yönelik bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu noktada bölgesel kalkınma yerel ekonomilerin kendi kalkınma kaderlerini kendi iç dinamikleri ile merkezi devletin minimum müdahalesi çerçevesinde yerel kaynakların hareketliliği ile planladığı, bölgeler arası rekabetin arttığı bölgeler arası işbirliğinin sağlandığı ve kalkınmanın yerel, ulusal ve uluslararası ağsallıkla oluşturulduğu sürdürülebilir bir yapılanma ve kalkınma sürecini ifade eder hale gelmiştir (Bulmuş & Polat, 2020: 296).

2.2. Yönetişim

1980'li yıllar ile uygulanmaya başlanan yeni kamu işletmeciliği ve neo-liberal politikaların 1990'lı yıllara gelindiğinde istenilen sonuçlara götürmediği görülmüş, dünyada da küresel sorunlara çözüm arayışı hızlanmıştır. Devlet ve toplumların küresel manada işbirliği amaçlı sık ve ortak zeminde bir araya gelmeleri küresel yönetişimin temellerini oluşturmuştur. Kalkınma çevresel ve kentsel sorunların çözümüne yönelik katılımıcılığı destekleyen, kaynakların dinamik ve esnek kullanımını öngören ortak aklı önceleyen kurumsal bir yapının varlığına duyulan ihtiyaç aşağıdan yukarıya örgütlenen içsel ve yerel dinamiklerin harekete geçirildiği karmaşık ve etkileşimli ağların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kalkınma literatürüne çok düzlemli yönetişim olarak giren bu yeni tip örgütlenme kamu kurumları ile yerel yönetimler, sivil toplum ve özel sektörün tecrübeleri ve kurumsal birikimlerini paylaşmaya yönelik iyi organize edilmiş ve diyaloga açık işbirliğine dayalı proaktif bir modeli meydana getirmiştir (Akbaş, 2015: 339-342).

Kavram tek taraflı olarak şekillenen klasik yönetim ilişkileri yerine birlikte yönetme ve kamu-özel sektör ortaklığı, birlikte düzenleme gibi etkileşimli ilişkileri ihtiva eden felsefi dayanağa sahip bir yönetim sürecini ifade eder. Yönetişim yerinden yönetime yani bölgenin ve veya yörenin insanların kendilerini ilgilendiren hususlara yönelik alınan kararların oluşumlarına katkı ve katılımını mümkün kılan bir yöntemdir. Yani çok aktörlü, "adem-i merkeziyetçi ağ" ilişkileri içinde yapılanmış olan ilgili bütün aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren ve kaynakların yönlendirilmesini de kolaylaştıran bir yönetim modelinin çerçevesini çizer (Sobacı, 2017: 222-223). Yerelin kendi sorunlarına çözüm arayışını ve öz denetim mekanizmasını ihtiva eden bu ağsal örgütlenme; toplulukların sahiplenildiği, demokrasi kavramının temsili demokrasinin ötesine geçilerek katılımcı demokrasi kavramına evrilerek uygulandığı, vatandaşa karar alma mekanizmalarında yer verildiği ve refah devletinden vazgeçişin yarattığı ortamda sosyal devlet anlayışından boşalan alanların sivil toplum inisiyatifi ile doldurmaya çalışıldığı bir yaklaşımı ifade etmektedir (Şahin, 2009: 61-62).

1990'lar sonrası dönemde gündeme oturan yönetişim kavramı, kamu yönetiminin neredeyse tüm alanlarına sirayet ederek egemen anlayış haline gelmeye başlamıştır. Bireysel sorumluluk, toplam kalite anlayışı, demokratik işletmecilik gibi değerlerin ve anlayışların yaygınlaşması katılımın farklı düzeylerde yaşama geçirilmesini zorunlu hale getirmiş olup kavram ilk defa Dünya Bankası'nca 1989 yılında geride bırakılmış Afrika ülkeleri için hazırlanmış olan bir raporda "iyi yönetişim" olarak kullanılmış; sonraki yıllarda Birleşmiş Milletler ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından tanımlanmıştır. 1992 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan bir raporda dünya standartlarının yakalanması ve ekonomik gelişme açılarından önem arz eden iyi yönetişimin özellikleri tespit edilmiştir. Uluslararası alanda kullanımı gittikçe yayılan kavramın 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Dünya Zirvesindeki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1996'da İstanbul'da gerçekleştirilen HABİTAT II'de mahalli idarelerle ilgili çalışmalar, 1997 Birleşmiş Milletler'in 21. yüzyıl katılımcı devlet modeli çalışmaları kapsamında kullanılmış olup 2000 yılında Dünya Bankası, Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD), Avrupa Birliği ve OECD ortaklığında düzenlenen "AB Yolunda İyi Yönetişim" adlı toplantıda Türkiye'nin de gündemine girmiştir (Karaca, 2013: 15-17).

İyi Yönetişimin İlkelerini şu şekilde sıralayabiliriz: hesap verebilirlik (siyasal hesap verebilirlik, idari hesap verebilirlik, hukuki hesap verebilirlik, cevap verebilirlik), hukukun üstünlüğü, katılım (katılımın temel yapıtaşı olarak vatandaş, katılım temelli karar alma, katılımda gücün kullanımı, katılımda temsil), şeffaflık (açıklık-saydamlık), uyum (cohesion), (etkinlik/etkililik ve yerindenlik/yerindelik, stratejik planlama ve vizyon (Yılmaz, 2016: 27-68).

3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Ortaya Çıkışını Gerektiren Sebepler

Kalkınma ajansları en büyük yıkım ve paradigma değişimlerinin kesişim noktasında yer almaktadır. Dünyadaki ilk kalkınma ajansı olan Tennessee Valley Authority, dünya tarihinin en büyük krizlerinden olan 1929 buhranı sonrasında Tennessee Vadisi'nde meydana gelen büyük ekonomik, sosyal ve kültürel çöküşü önlemek amacı ile yerel inisiyatif ile kurulmuş ve enerji yatırımları, mesleki eğitimler gibi enstrümanları kullanarak başarılar elde ederek ajans yapılanmalarının dünyaya yayılmasına vesile olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinde meydana gelen büyük yıkımlar, bölgesel kalkınmışlık dengesizlikleri devletlerin kalkınmadaki rolünün sorgulanmasına neden olmuş; bölgesel örgütlenmeyi sağlamak, ekonomiyi canlandırmak ve bölgelerarası gelişmişlik düzeylerini minimize etmek amacıyla kalkınma ajanslarının kuruluşları gerçekleştirilmiştir (Yıldız, 2014: 52-53).

Bu dönemde uygulanan refah devleti politikalarının 1970'lerde çöküşü ile birlikte kamu finansal desteklerinin koşullu olması ve içsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi mantığı ortaya çıkmış; böylece uygulanan bölgesel politikalarda farklılaşmalar meydana gelmiştir. Geleneksel olarak uygulanan politikalarda merkezi karar birimleri politika uygulamalarında temel rol alırken, 1970'ler ve sonrasında merkezi birimler yerel ve bölgesel yönetimlerle senkronize politikalar üretmeye başlamışlardır. Bölgesel birimlerin ağırlık kazandığı bu yeni politika uygulama sürecinde bölgesel kalkınmadan sorumlu yeni ve yarı özerk birimlerin oluşmaya başlaması ve yerelden merkeze doğru şekillenen siyasa oluşumları meydana gelmiştir. Bahsi geçen yere/bölgesel birimler

merkezi kurumlarca kurulabileceği gibi bölgesel/yerel yönetimlere bağlı veya bizzat içerilerinden veya kamu-özel sektör işbirliği ile kurulan bağımsız birimler olarak kurulabilmektedir. Bu yapılanmaların en önemlileri Bölgesel Kalkınma Ajansları olmuştur (Eraydın, 2004: 137-138).

Türkiye'ye baktığımızda bölgeselleşmeye temkinli yaklaşım sergilendiğini ve kalkınma ajanslarının ancak Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile Türkiye gündemine girdiğini görmekteyiz. 2000'li yılların başında yaşanan bu paradigma değişiminin gerekçelerini "5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Genel Gereğesi" nde şu şekilde özetlendiği görülmektedir:

- AB'ye uyum sürecindeki yükümlülüklerin
- bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının
- finansal ve beşeri kaynakların rasyonel dağılımı zorunluluğun
- bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının
- yerel kalkınma ve örgütlenme taleplerinin artışı ve bu taleplerin etkin yönlendirilmesi ihtiyacı gibi nedenler ve çevresel duyarlılıktaki artışın; teknik kapasitesi güçlü, katılımcı ve esnek bir yapıya sahip, bölgesel ve yerel gelişmeyi ivmelendirmeye odaklanan kalkınma ajansları yapılarının kurulmasının ihtiyaçtan öteye geçerek bir zorunluluk haline geldiğini belirtmektedir.

4. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yönetişim

1980'ler kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma ajanslarının günümüzdeki misyonlarını içerir şekilde yani "verimlilik, yerellik ve katılım" orijiniinde söylemler ile oluşturulmasının başladığı yıllar olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği'nin bölgeselleşme ve Avrupalılaştırma politikaları, bu politikaların gerek üye ülkelerce benimsenip hızla uygulanması ve gerekse de yeni üyelere üyelik ön şartı olarak uygulaması bölgeselleşme olgusunun önemini arttırdı. Avrupa Birliği gerek kalkınma politikalarını ve gerekse fon yönetimini bölgesel düzeyde faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlara vermesinin birliğin ekonomik ve siyasal birliği teminde bölgesel kurumsallaşmaya biçtiği rolle ve bu süreçte bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması ile doğrudan ilgili olduğu açıkça görülmektedir (Karasu, 2009: 8-9).

Bölgesel kalkınma ajansları yerel ve merkezi hükümet yönetimlerinin dışında yer alan genel itibari ile "yumuşak" olarak tabir edilen politika araçları entegre bir şekilde kullanarak bölgelerde yerleşik olup kamu tarafından finanse edilerek kalkınmayı destekleyici önlemler alan ve uygulayan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (Halkier, 2006: 17). Merkezi hükümet ve yerel yönetim ana yapısının dışında, çoğunlukla 'yumuşak' politika araçlarını entegre biçimde kullanarak yerel iktisadi kalkınmayı destekleyen, bölgesel bazda yerleşik, kamu tarafından finanse edilen kurumlardır.

4.1. Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu ve Gelişimi

Bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşu yereldeki ekonomik ve sosyal problemlerle doğrudan ilgilidir. 1929 ekonomik buhranı ile dünyadaki ilk kalkınma ajansı olan Tennessee Valley Authority'nin kurulmasına şahit olduğumuz gibi özellikle ikinci dünya savaşı, savaşın getirdiği yıkım ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları bölgesel politikaların geliştirilmesine; 1950'li ve 1960'lı yıllarda Avrupa'da yerel yönetimler düzeyinde, 1960'lar ve 1970'lerde Kuzey Amerika'da eski sanayi bölgeleri ve şehirlerin yeniden yapılandırılması hususunda ve Doğu Asya'da ise teknoloji ve sanayideki gelişimlere uyum açısından farklı düzey ve farklı yapılarda kalkınma ajansları tarzı kuruluşların kurulmasına neden olmuştur ve hızla dünyaya yayılan bu yapılanmaların sayılarının 15.000'in üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (Kalecik, 2017: 27-28).

Bölgesel kalkınma ajanslarının yapıları ve statüleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte bazı ortak hedefler ve kuruluş amaçları şu şekilde sıralanabilir: Bölgenin alt yapısının geliştirilmesine katkı sunmak, devletlerin desteklerinin sunulmasını sağlamak, kaliteli işgücünün yetiştirilmesine katkı sunmak, bölgesel aktörler arası işbirliği ve sinerjiyi sağlamak, yerel aktörlerle birlikte hareket ederek onları yönlendirici hizmetler ve danışmanlık hizmetleri sunmak, yerel dinamikler ve aktörler arası ortaklıkların oluşumunu sağlamak. Söz konusu hedef ve amaçlar gerçekleştirilirken bölgedeki aktörlerin kaynak, istek ve çabaları önemli bir ön koşulken endüstriyel altyapı, girişim sermayesi ve danışmanlığa yönelik araçlara ihtiyaç duyulmaktadır (Türkoğlu, 2005: 187).

Küresel eğilimler ve yeni yönetim anlayışı özellikle Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarını etkilemiştir. Bütünleşik ve entegre tek bir Avrupa kurmayı hedefleyen birlik bölgeselleşme ve yerelleşmenin teşvik edilmesi ve yaygınlık kazanması için çaba sarf etmeye başlamıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda yoğunlaşan çabaların 1985 yılında kabul edilen Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda yerellik ilkesinin benimsenmesi, 1987 yılındaki Tek Avrupa Senedi ile bölgesel ve yerel yönetimlerin bölgesel kalkınmaya etkilerinin geliştirilmesi ve katılımlarının artırılması, 1988 yılında Avrupa Komisyonu tarafından bölgesel ve yerel aktörlerin karar alma süreçlerine katılımlarının artırılması için Bölgesel ve Yerel Dayanışma Konseyi'nin kurulması, 1992'de

imzalanan Maastricht Antlaşması, 1993 yılında Avrupa Bölgeler Komitesinin kurulması, 1994 ve 1996 yıllarında Avrupa Parlamentosu Yerel Yönetimler Konferansı ve konferanstaki kararlar Avrupa Birliği'nin bölgesel politikalarının uygulanmasına yönelik atılan önemli adımlar olarak görülmektedir. Söz konusu bölgesel politikalar ve uygulamalar gelişmiş ve gelişmekte olan Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin politikalarının AB ile uyumlaştırılmasının şartı olarak görülmüş ve bölgeselleşme sürecinin ve bölge politikalarının uygulayıcı aktörleri bölgesel kalkınma ajansları olmuştur (Akbulut & Göküş, 2017: 83-84).

4.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yönetişim Anlayışı

1980'ler ile birlikte merkez odaklı ve merkezi örgütlenme içerisinde yukarıdan aşağıya uygulanan yerel ve bölgesel kalkınma anlayışı yerini bölge içi potansiyelin, yerel dinamiklerin harekete geçirildiği, aşağıdan yukarıya doğru şekillenen çok etkileşimli ve karmaşık bir yönetim yapılanmasına bırakmıştır. Bu sebeple büyüme, kalkınma, çevresel ve kentsel meselelerin çözümü gibi amaçlara ulaşmada bölgesel, yerel ve ulusal unsurların birbirine girift birbirini etkileyen ve destekleyen ağ yapılanmaları oluşturmuştur. Bu yapılanmalar dinamik ve esnek kaynak kullanımı, bireysel girişimcilik doğrultusunda ortak akıllı ve katılımcılık olgusunu destekleyen kurumsal yapının meydana getirilmesini zaruri kılmıştır. Bundan dolayı şartlar kamu kurumları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör aktörlerinin tecrübe ve kurumsal birikimlerini paylaşmaya dönük olarak iyi organize olmuş, işbirliğine dayalı, diyaloga açık proaktif örgütlenme modelleri, yani kalkınma literatüründeki tabirle çok düzeyli yönetim örgütlenmelerini doğurmuştur. Yerinden yönetimleştirme, yerel yönetim ve demokrasi mefhumlarını ihtiva edici nitelikteki yetkilerin vatandaşın kolayca ulaşabildiği, hesap verebilirlik ilkesine sahip yereldeki yönetimlerin oluşturduğu yönetim sorumluluğunu yerine getiren kalkınma ajansları, yerelde etkin ve nitelikli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Akbaş, 2015: 341-342).

Bölgesel kalkınma ajansları bölgenin önemli aktörlerini bir araya getirerek yarattıkları sinerji yani oluşturdukları bütüncül yatay -dikey iletişim kanalları ile ekosistemde yer alan bütün aktörlerin harekete geçmesini desteklemek ve bölgenin ihtiyaçlarına uygun stratejilerin belirlenmesi ve uygulanmasına katkı sunmak sureti ile bölgesel kalkınmayı sağlamak misyonunu üstlenmiş ve bu kuruluş felsefelerinin doğal bir sonucu olarak katılımı odağına alarak yönetim paradigmasının en önemli uygulayıcısı olarak ortaya çıkmışlardır (Keser, 2021: 121). Çoğu zaman kalkınma ajansları uygun finansman imkânları ve hibe veren kuruluşlar olarak algılanmaktadır. Bu kırılması gereken yanlış bir algılamadır. Zira bölgesel kalkınma ajansları bölgelerde kalkınma gibi kompleks bir hususun yönetilmesi ve yönlendirilmesinde kamu, sivil toplum, özel sektör ile işbirliği ve güç birliği içerisinde hareket eden bir yerel yönetim mekanizması sunmaktadır (Özhan & Keser, 2021: 29).

Bölgeselleşmeyi en çok sahiplenen uluslararası kuruluşlar arasında Avrupa Birliği bulunmaktadır. Avrupa Birliği bölgesel politikaları ile Avrupa'daki kalkınma ajanslarının niceliksel artışı, üstlendikleri misyondaki gelişmeler, işlevlerinin çeşitlenmesi ve artması ve kurumsallaşmalarındaki olgunlaşma paralellik arz etmektedir. Bahsi geçen iki durum birbirini besleyen, tetikleyen politika, kurumlar sarmalı ve mekanizmalarında eşgüdümlü gelişim göstermektedir. Yalnız Avrupa Birliğinde merkezi hükümetlerden bağımsız bir yapılanma oluşturulurken, bölgeselleşme odağında bölgesel bazda faaliyet gösterilmesine rağmen ajanslar büyük ölçüde merkezi hükümetlerin inisiyatifi ile kurulmuşlardır. AB'deki her ülkede farklı yapılanmalara rastlansa da genel itibari ile ajansların yapısı genel kurul, başkan, başkan yardımcıları, yönetim kurulu ve genel müdürden müteşekkil beş adet grupta toplanmakta; Yönetim kurulları genel itibari ile hükümetlerce atanan ve ajansların kurulmasında katkıda bulunan temsilcilerden oluşmakta; ajanslar politika oluşturması ve uygulaması bakımından ilgili kanun ve yasal mevzuata çerçevesinde serbest ancak harcamaları bakımından kamu idarelerine karşı sorumlu tutulmuşlardır (Özen, 2010: 51-58).

Literatürde bölge kalkınma ajanslarının yönetim bağlamında değerlendirildiği çalışmalara bakıldığında Avrupa'dan seçilmiş olup 5 adedi İngiltere'deki kalkınma ajanslarını doğrudan ele almaktadır (Halkier, 2006; Roberts, 1999; Morris, 2010; Gibbs & Jonas, 2001; Pearce & Ayres, 2009) Anket, mülakat, doküman analizi ve vaka analizi gibi yöntemler kullanılan çalışmalarda BKA'ların yönetim anlayışları ile ilgili olarak genel itibari ile olumlu görüşler bulunmakla birlikte "yönetişim konusunda kamu kaynakları, toplumsal veya ekonomik kazançlar yerine politik amaçlarla istismar edilmiştir", "BKA'ların çevre politikası ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolü belirsizdir" ve "BKA'lar, ekonomik farklılıklar üzerinde önemli bir etki yaratacak yeterli kaynağa sahip değildir" şeklinde olumsuz görüşler barındırmaktadır. Olumlu görüşleri ele aldığımızda; BKA'lar, işletmelerle diğer kurumlar arasında güçlü ağ ilişkileri kurmuş olduğu, kalkınma yapılarının %80'i politik otoriteden bağımsız olan BKA'ların, daha başarılı olduğu, yönetim bakımından anketin başlıca bulgusu, BKA'ların ağ ortamında faaliyet gösterdiği, BKA'lar, çok düzeyli bir yönetim yapısına sahip olduğu, BKA'ların üç temel rolü vardır. Bunlar, bölgesel planlama ve yönetim ile bölgeye özgü kalkınma olduğu ve bölgesel kalkınmada çok sektörlü işbirliğini etkileyen 13 faktörden birinin, yönetim olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Tüm bu hususlar çerçevesinde bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş felsefeleri yönetim ilkelerine uyup uymadığından, varlık gerekliliklerine kadar birçok tartışmanın odağında olmaya devam etmekte olduğu değerlendirilmektedir.

5. İngiltere’de Bölgesel Kalkınma Ajansı Deneyimi ve İngiliz Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Yönetişim Anlayışı

İngiltere her ne kadar liberalizmin menşei olarak görülse de yerelleşme/bölgeselleşme konularına çok soğuk bakıldığı ve bu kavramların ülke gündemine çok uzun yıllarca gelmediği ifade edilebilir. Bundan dolayıdır ki İngiltere’de bölge yönetimleri ve yerelleşme uygulamaları çok yeni olgulardır. Bu alandaki ilk uygulamalara 1960’lı yılların başında 1964 yılında kurulan bölgesel planlama kurullarında rastlanır. Daha sonraları 1976 yılında İskoçya ve Galler Kalkınma Ajansları kurulmuştur (Dura, 2007: 157). Söz konusu ajansların genel itibarı ile hükümet programlarını hayata geçirdiklerini özerkliklerinin sınırlı olduğunu ve sınırlı alanlarda kendi kararlarını uygulayabildiklerini belirtmek gerekmektedir. Bölgeselleşme politikalarının 1980’li yıllar itibarı ile değişimi ve dönüşümü AB bölgeselleşme politikalarına uyum bağlamında yeniden şekillenmiştir. 1986’da Single European Act ve 1988’de AB yapısal fonlarına dair düzenlemelerin İngiltere’de bölgeselleşme politikalarını değişime uğrattığı aşikârdır. Bu tarihler itibarı ile bölgesel politikalarda planlama boyutu aşılıarak, bölgesel düzeyde politika belirleme ve hizmet sunmanın bir aracı haline gelmişlerdir (Mut & Koca, 2024: 99, Karasu, 2005: 198).

Günümüzdeki manada bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşuna ise 1990’ların ikinci yarısında işçi partisinin 1997 yılında iktidara gelmesi ile başlanılmıştır. Bölgesel yönetişimin ön planda olduğu bu dönemdeki en önemli kurumlar “Bölge Kalkınma Ajansları” ve “Bölge Kurulları”dır (Karasu, 2005: 199). Bölgesel kalkınma ajansları böylece bir seçim taahhüdünün yerine getirilmesi olarak bölgesel yönetişim kurumlarını içerir şekilde 9 Ocak 1998 tarihinde “Bölge Kalkınma Ajansları Yasası” çerçevesinde 8 İngiliz bölgesinde ve daha sonrasında 3 Temmuz 2000 tarihinde de Londra Kalkınma Ajansı (LDA) Anakent Belediyesinin yeniden oluşturulması suretiyle toplamda 9 ajans olarak kurulacaktır (Dura, 2007: 157-158). İngiltere’de kalkınma ajansları bölgelerinde istihdamı arttırmak, ekonomik verimliliği sağlamak, girişimciliği teşvik etmek, özel sektör, kamu sektörü, sivil toplum ve gönüllü kurumlar arasında eşgüdüm ve ortaklıklar kurmak yoluyla bölgesel iktisadi stratejiler tespit etmek amacını gütmüşlerdir. Bu meyanda hem kamu sektörünün ilgili bölgedeki yatırım koşullarını iyileştirmek hem de lokal girişimciler vasıtası ile bölgesel kalkınmayı sağlamak noktasında yola çıkmışlardır (Demirel, 2014: 92).

İngiltere’nin bölgeselleşme süreci farklı bazı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bölgeselleşme sürecinin başlangıcı değerlendirildiğinde bunun ekonomik gelişmişlik düzeyleri çok gerilerde olan bölgelerde içsel dinamiklerle ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu süreçte bölge elitleri önemli rol oynamışlardır. Burada temel amaç bölgelerarası eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik mali kaynak arayışlarıdır. Siyasi ya da ekonomik etkenlerden ziyade ekonomik etkenlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Bu sürecin herhangi bir şekilde bölgesel kimlikleri teşvik etme gibi bir amacı da bulunmamaktadır. İngiltere’de bölgeselleşmeyi etkileyen bir başka dinamik ise AB’nin bölgeye odaklı ve bölgelerarası rekabet ilkesine dayalı politikalarıdır. Ayrıca AB’nin yapısal fonları İngiltere’de bölgeselleşmeyi önemli ölçüde tetiklemiştir (Burch & Gomez, 2002: 768-769; Morgan, 2002: 801).

1997’de iktidara gelen İşçi Partisi bölgeselleşme politikalarına ağırlık vermiş ve bölge kurullarına ve diğer yapıları yeni yetki ve sorumluluklar aktaracağını ve bölgesel düzeyde yeni örgütler kuracağını taahhüt etmiştir. İşçi partisi kendisinden önceki muhafazakâr parti hükümetinden farklı olarak bölgeselleşmeyi sadece yönetsel amaçlarla sınırlı olarak değerlendirmemiş, siyasi ve ekonomik amaçlı bölgeselleşme politikaları geliştirmiştir. Bu doğrultuda iktidara geldikten sonra İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda’da özel bölgesel yapılar oluşturmuştur. İşçi partisi ekonomik amaçlı bölgeselleşmeye de önem vermiş ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarını azaltmak için Bölge Kalkınma Ajansları ve Bölge Kurullarını oluşturmuştur (Karasu, 2005: 205).

İngiltere’de Bölge Kalkınma Ajanslarının yapısına bakıldığında ajansların yönetim kurulunun 8-15 kişiden oluştuğu görülmektedir. Yönetim kurulunda en az 4 yerel yönetim temsilcisinin bulunması zorunlu kılınmıştır. Kurulun ¼’ünün (en az 3 kişi) kadın olma zorunluluğu bulunmaktadır. Üyelerden biri kırsal alan uzmanı olmak zorundadır. Kurul iş dünyasından, eğitim camiasından, ticaret odalarından ve gönüllü derneklerden üyeler içermektedir. Üyeler, Bakan (Ticaret ve Sanayi Bakanı) tarafından seçilir ve Kurulda 3 yıllığına görevlendirilmektedir. Ajansların günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu icra başkanı da bakan tarafından atanmaktadır. Ajansların açılmasıyla birlikte çeşitli kurumlar (İngiliz Ortaklıkları, Kırsal Kalkınma Komisyonu ve Bölgesel Kalkınma Kuruluşları) kapatılmıştır. Kapatılan kurumlarda istihdam edilen 414 idari personel Ajanslara devredilmiştir (Eren, 2016: 1417).

Yaklaşık 13 yıl hizmet veren İngiltere bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş ve faaliyetlerine son verilme aşamaları şu şekilde özetlenebilir:

1. 1991 yılında AB’nin İstatistik Bölge Birimleri Sistemi’ne göre 8 adet istatistik bölgenin oluşturulması.
2. 1994 yılında 9 adet Bölge İdareleri’nin (GOR) Kurulması.
3. İşçi Partisi tarafından 1999-2000 döneminde GOR’ların hizmet alanları içerisinde 9 adet bölgesel kalkınma ajansı ve Bölge Meclislerinin kurulması.

4. 2003 yılında İşçi Partisi, yerelleşme programı kapsamında BKA'ların da halka karşı sorumlu olması için Bölge Yerel Yönetimlerine bağlanarak Bölge Yerel Yönetimlerinin 2004 yılında referandum yapılan başarısız referandumla reddedilen (ERA) Kurulma Girişimi

5. Çeşitli başarısızlık iddiaları ile 2010-2011 döneminde, "yerel aktörler-iş örgütleri ortaklığı" olan 39 tane Yerel Girişim Ortaklıkları (LEPs) kurularak 2012 yılında BKA'ların kaldırılması ve Yerel Girişim Ortaklıklarının BKA'ların yerini alması (Çelik, 2017: 149-150).

İşçi Partisi, 1997 ile 2010 yılları arasında İngiltere'de bölgesel düzeyde önemli bir örgütler, ofisler ve politika oluşumlarından oluşan bir bölgesel ağı kurdu. Standart bölgelerin tanımı, 1998 tarihli Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası ile belirlendi. Ancak Bölgesel kurumların oluşturduğu bu eko-sistemdeki kurumların büyük çoğunluğu 1 Nisan 2012'ye kadar kapatılmış ve ilgili finansman akışlarının çoğu da bitmiştir. Yani 1997-2010 İşçi Partisi hükümeti tarafından kurulan bölgesel planlama rejimi tamamen yürürlükten kaldırılmıştır (Sandford, 2013: 1). Kanun koyucu bahsi geçen dönem için bölgelerde üç saç ayağından oluşan yönetim yapıları kurmuştur. Bunlar; Bölge İdareleri'nin (GOR), Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölge Meclisleridir. Bölge Meclisleri, yerel yönetimlerce finanse edilen farklı kesimlerin temsil edildiği bir ortaklık yapısıdır. Hükümet Bölge Meclislerinin kaynak kullanımı ve planlamada daha aktif bir rol oynamasını temin ederek yerel düzeyde işbirliğini kurumsallaştırmayı ummuştur. Böylece bölgesel yönetim hedeflenmiş, bölge düzeyinde denetlenebilir ve katılımcı yapıya sahip bir kamu kurumu kurulmuştur. RDA'ların da esneklik ve özerklikleri doğrultusunda denetlenebilirlik ilkesi çerçevesinde bağlı oldukları bakanlık ve GOR'lar kanalıyla denetlendikleri görülmektedir (Turan, 2005: 210-211). BKA'lar ana uygulayıcılar değildir; bölgesel ekonomik stratejide bölgesel aktörlerce kararlaştırılan sonuçlara ulaşmak için bölgesel ortaklarla birlikte çalışmaktadırlar.

BKA'nın Kurumsal Planlarında ve Bölgesel Ekonomik Stratejilerinde belirtilen faaliyetler şu şekildedir;

1. Bölgenin ekonomik stratejisini uygulamak için bölgesel ortaklarla (yerel makamlar, yerel Öğrenme ve Beceri Konseyleri, Küçük İşletme Hizmeti, yüksek ve ileri eğitim kurumları, gönüllü ve kırsal sektörler vb.) birlikte çalışmak
2. Fiziksel ve sosyal yenileme projelerini finanse etmek
3. Rekabet edebilirliklerini, yenilikçiliklerini ve üretkenliklerini geliştirmek için bölgedeki işletmeler, endüstriyel sektörlerle ve bölgedeki potansiyel yatırımcılarla birlikte çalışmak
4. Kentsel Beyaz Kitap, Kırsal Beyaz Kitap ve "Değişen bir dünyada herkes için fırsat" gibi Beyaz Kitaplarda belirtilen Devlet politikasını uygulamak.
5. İşyerinde öğrenme ve becerileri geliştirmek ve bölgenin bilim tabanını geliştirmek ve bilgiye dayalı ekonomiyi geliştirmek ve teknoloji transferini sağlamak için iş dünyası ve akademik topluluk ve Sendikalarla birlikte çalışmak (Canzanelli, 2011: 12-13).

İngiltere'deki BKA'lar anlaşılacağı üzere yereldeki bütün aktörlerle birlikte merkezi hükümetin kontrolü ve yönlendirmesi altında katılımcı bir şekilde belirlenen strateji ve planları gerek kendilerine tevdi edilen fonlar marifeti ile ve gerekse bölgesel aktörlerin de dahil olmasıyla gerçekleştirdikleri aktivitelerle yönetsel yatay ve dikey ilişki kombinasyonunu gerçekleştirmiştir. Hükümet, paydaşların bölgelerin farklı politika girişimleri ile hükümet kurumları arasında tutarlılık sağlamak için bir dizi yatırım yetkilerinin ve fonların devredilmesini uygun bulmuş ve BKA'lar faaliyet gösterdikleri süre boyunca, ilgili bakanlıklarla düzenli temaslar kurmuş; elde ettikleri ek finansmanlar ve artan bir dizi işlev üzerinden bölgesel üretkenliği teşvik etmek için tasarlanan politika müdahalelerini yönetmede özel bir konum almışlardır. BKA'ların faaliyetlerinin en önemli özelliği, bölgesel ve alt-bölgesel ağlar aracılığıyla yerel yönetim sınırları boyunca işbirliğini artırmak ve bölgesel stratejiler arasında daha fazla uyum sağlamak olmuştur. BKA'lar, ekonomik politika oluşturma ve uygulamada önemli bir ilerlemeye işaret etmiş ve hükümetin farklı departmanlar ve hükümet seviyeleri arasındaki politikayı koordine etme ve bölgesel esnekliğe izin verme isteğine cevap vermiştir. Yalnız her şeyden önce unutulmaması gereken husus BKA'lar öncelikle Whitehall'a karşı sorumlu olmasıdır. Eş güdümlü çalışma bölgesel karar alma sürecine dahil edilmiş olsa da, parçalanmış bölgesel ve yerel çıkarlar arasındaki toplu eylemleri merkezi hükümet tarafından desteklenen BKA'ların koordine etmesi söz konusudur (Pearce & Ayres, 2009: 22).

İngiltere'deki kalkınma ajansı deneyimi bölgeselleşme ve yönetim sürecinde GOR'lardan ERA'ya geçişlerde bir ara durak uygulaması olarak görülmüş; kurulması ve kaldırılmasında Avrupa Birliği uyum sürecinin yanı sıra Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi arasındaki siyasi çekişmenin ana konusu haline gelmiştir. İşçi Partisi bölgeselleşme konusunda ısrar ederek kontrol altına alamadığı yerel yönetimleri kalkınma ajansları vasıtası ile denetim altına almaya çalışmıştır. Üçlü bölgesel troyka olarak nitelendirilen Bölge İdareleri'nin (GOR), Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölge Meclislerinden oluşan yönetim yapılanması "yerelleşme-bölgeselleşme merkezileşme mücadelesi"nde araçsallaştırılarak yok olmasına neden olunmuştur (Çelik, 2017: 151).

BKA'ların yönetim yaklaşımı ile incelendiği başlıca çalışmalardan 4 adedinin İngiltere'deki kalkınma ajanslarını incelemiş olduğu ve İngiltere'deki kalkınma ajanslarına yönelik iki olumlu ve iki olumsuz yorumun bulunduğu görülmektedir. Olumlu yaklaşımlar; "BKA'ların üç temel rolü vardır. Bunlar, bölgesel planlama ve yönetim ile bölgeye özgü kalkınma" ve "Bölgesel kalkınmada çok sektörlü işbirliğini etkileyen 13 faktörden biri, yönetişimdir" şeklindedir. Olumsuz yorumlar ise; "BKA'ların çevre politikası ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolü belirsizdir" ve "BKA'lar, ekonomik farklılıklar üzerinde önemli bir etki yaratacak yeterli kaynağa sahip değildir" şeklinde gerçekleştirilmiştir. Olumsuz yorumlarda ajansların bölgelerde bir yönetim aktörü olarak kabul edilmekle birlikte mevzuatsal düzenlemelerle rolünün daha iyi belirlenmesi ve yeterli kaynak ile donatılması gerekliliğinin vurgulanmamış olduğu değerlendirilmektedir.

6. Türkiye'de Kalkınma Ajansları ve Türk Kalkınma Ajanslarının Yönetişim Anlayışı

Kalkınma ajanslarının kuruluş kanunu olan 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 5449 numaralı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3. maddesinde ajansların tüzel kişiliğe sahip olan ve kanun ile düzenlenmeyen tüm iş ve işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi olan Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan bir kuruluş oldukları belirtilmiştir. 15.07.2018 tarih ve 30479 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 4 numaralı "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde gerçekleştirilen düzenleme ile Cumhurbaşkanı kararı ile ajansların kurulacağı belirtilmiş ve ulusal düzeyde koordinasyonundan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumlu tutulmuştur. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı her ne kadar ilgili Kararnamenin 187. Maddesinde yer alan genel koordinasyon görevini üstlenmişse de ajanslarca yürütülen programların performanslarının değerlendirmesini yapmak, ajansların yıllık çalışma programlarını onaylamak, genel sekreteri görevlendirmek ve görevden almak, plân ve programların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek gibi görevleri dolayısı ile koordinasyonun da ötesinde yönetim yetkilerine sahip olduğu görülmektedir. İlgili Kararnamenin 190. maddesinde kalkınma ajanslarının teşkilat yapıları verilmiştir. Buna göre Ajansların yönetim yapıları; yönetim kurulu, kalkınma kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisinden oluşmaktadır. Kalkınma kurulları 191. Maddeye göre ajansı yönlendirmek amacı ile bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak bölgedeki üniversiteler, yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel kesim arasında işbirliğini geliştirmek üzere kurulmuş yapılardır. Bu yapı bölgedeki neredeyse bütün aktörleri kendi bünyesine dahil ederek ajansı yönlendirici bir misyon üstlenmektedir. Yönetim kurulları 193. Maddeye göre tek ilden ve çok ilden oluşan bölgelere göre üyeleri değişmekle birlikte ajansın yönetimine dair iş ve işlemleri üstlenmiştir. Bünyesinde tek ilden oluşan bölgelerde; vali, büyükşehir belediye başkanı, ajans genel sekreteri, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilcileri; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, ajans genel sekreteri, büyükşehir olmayan illerin il genel meclisi başkanları ve ticaret ve sanayi odası başkanları barındırmaktadır. Yine aynı maddeye göre yönetim kurulunun başkanı validir (birden fazla ilde dönüşümlü olarak) ve ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil etmektedir. 195. maddeye göre genel sekreterlik ajansın icra organıdır. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumlu olup Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiridir. 197. maddeye göre ise yatırım destek ofisleri yönetim kurulu kararı ile teşkil edilen görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumlu olan bölgedeki yatırımları takip, yatırımcıları bilgilendirme – yönlendirme, yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerini takip etme ve genel Sekreterliğin verdiği diğer görevleri yerine getirme vb. görev ve sorumlulukları olan bir birimdir.

Ajanslar kamu gücü benzeri bazı yetkilere haiz olmaları, Bakanlar Kurulu kararı (hali hazırda Cumhurbaşkanlığı kararı) gibi idari bir işlem ile kurulmuş olmaları, kamu hizmeti görerek kamu yararı doğrultusunda çalışmaları, yönetim kurullarında vali, belediye başkanı ve il genel meclisi başkanı gibi önemli kamu görevlilerini bulundurmaları, devletin yakın gözetim ve denetimi altında olmaları, büyük oranda kamu kaynağı kullanmaları ve kamu tüzel kişiliğine haiz olmaları bakımlarından incelendiğinde alışılmış yönetim modellerinin dışında nev-i şahsına münhasır, ne yalnızca kamu tüzel kişisi ne de yalnızca özel hukuk kişisi olan uygulamaları ile karma görünümlü bir kuruluş olarak yönetişim süreçlerini ortaya çıkartan gerçekçileri kendinde barındıran bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Arslan, 2016: 34-35).

08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 5449 numaralı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanunun 1. Maddesinde Ajanslara "kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek" görevi tevdi edilmiştir. Aynı görev 5. maddede tekrarlanmaktadır. Bahsi geçen koordinasyon görevinin amacı "bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmek" olarak zikredilmektedir. Yerinden yönetim, denetim, açıklık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik, sivil toplumun ön plana çıkması ve sivil toplum kuruluşlarının önünün açılması gibi yönetim kavramını oluşturan değerler açısından değerlendirildiğinde kalkınma ajanslarının kuruluş kanununun da bu anlayış çerçevesinde oluşturulduğu söylenebilir (Karaca, 2013: 136).

Ajanslarının oluşum süreçlerinde bölgesel kalkınma sorunlarının bütün bölge aktörlerinin şeffaf ve demokratik bir şekilde aktif katılımının sağlanması, kararların bölgedeki paydaşların "karşılıklı etkileşimi" ile

belirlenmesi ve yerel sahiplenmenin sağlanması açılarından bir yönetim ortamını oluşturulabildiği ve yönetişimin önemli uygulama unsurlarını içinde barındıran bir örnek olduğu söylenebilir. Ayrıca bölgesel sorunların tespitinde katılımcılık ilkesi gözetilmekte, paydaşlarca öne sürülen fikirler kayıt altına alınarak Bölge Planı'na altlık teşkil etmektedir. Şimdiye kadar uygulanagelmış kalkınma modellerinden farklı bir model teşkilat yapısına da sahip olması, bölgesel kalkınmaya yön verecek nitelikteki öncü kurum ve kuruluşların (özellikle yerel idareler, STK'lar, özel sektör ve bölgenin kanaat önderlerinin) yerel kalkınma hususunda bir arada karar verme ve bu kararları uygulama iradelerini ortaya koymaları yönetişim ilkesinin hayata geçirilmesini sağlayan en önemli unsur olarak değerlendirilmektedir (Taylan, 2014: 95-96). Tabii ki kurulan sistemin eksiksiz ve yönetişim ilkelerine tam manası ile uyum içerisinde yürümekte olduğunu söylemek çok iddialı bir yaklaşım olacaktır.

Türkiye'de bölge kalkınma ajansları üzerine literatürde yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde Türkiye'deki ajansların yönetişim anlayışlarına yönelik olumsuz kanaatlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Olumlu görüşlere baktığımızda; "etkin fon kullanımı ve BKA'lar arasında doğrudan bir ilişki vardır" ve "BKA'ların kurulmasıyla devletçi anlayıştan liberal anlayışa geçiş, kamu, özel ve sivil aktörlerin işbirliğinde gerçekleşmektedir" şeklinde kanaatler oluşmuştur. Olumsuz görüşleri incelediğimizde; BKA'ların örgütlenmesi ve kurumsal görülmesi için daha çok eylem gerekirken olduğu, ulus devleti tasfiyeye yönelik politikalar, BKA'larla yönetişim modeli ile uygulanmakta olduğu, BKA'lar, merkezin siyasal, yerelin de sosyal baskısına uğrayabileceği, yönetişim, bölge planını hazırlamanın yanısıra uygulama ve izleme sürecinde de uygulanmasının gerektiği, BKA'ların, yönetişim ilkelerini uygulayabilecek düzeyde olmadığı ve BKA'ların, çok düzeyli yönetişim ilişkilerini yürütmede büyük ölçüde başarısız olduğu yönünde kanaatler belirtilmiştir. Türkiye'de genel itibarı ile yönetişimin özümsemediği gibi ajansların da yönetişime uygun olarak faaliyet gösteremediği düşüncesinin hâkim olduğu değerlendirilmektedir.

7. Türkiye ve İngiltere Kalkınma Ajanslarının Tecrübeleri ve Yönetişim Anlayışları Üzerine Genel Değerlendirme

Tablo 1. Türkiye ve İngiltere'deki Kalkınma Ajanslarının Yönetişim Yapılanmaları

	İNGİLTERE	TÜRKİYE
Merkezi Yönetim İle İlişki	İş, Yenilikçilik ve Mesleki Yeterlilik Bakanlığına bağlı (Londra BKİ Londra Belediyesine bağlı)	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın koordinesinde (Daha önceden Kalkınma Bakanlığı ve DPT)
Hukuki Statü	Bakanlık dışı kamu kuruluşu	Özel hukuk tüzel kişiliğine haiz kamu kurumu
Kuruluş Şekilleri	Kanun ile kurulmuştur.	Kuruluş kanunu bulunmaktadır. Bakanlar kurulu kararı ile kurulmuştur.
Örgütlenme Düzeyi	NUTS 1	NUTS 2
Yönetim Kurulu	Yönetim kurulu 8-15 kişiden oluşmaktadır. Yönetim kurulunda en az 4 yerel yönetim temsilcisinin bulunması zorunlu kılınmıştır. Kurulun ¼'ünün (en az 3 kişi) kadın olma zorunluluğu bulunmaktadır. Üyelerden biri kırsal alan uzmanı olmak zorundadır. Kurul iş dünyasından, eğitim camiasından, ticaret odalarından ve gönüllü derneklerden üyeler içermektedir.	Bünyesinde tek ilden oluşan bölgelerde; vali, büyükşehir belediye başkanı, ajans genel sekreteri, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilcileri; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, ajans genel sekreteri, büyükşehir olmayan illerin il genel meclisi başkanları ve ticaret ve sanayi odası başkanları barındırmaktadır.
YK Üyelerinin atanması	Üyeler, Bakan tarafından seçilir ve Kurulda 3 yıllığına görevlendirilmektedir.	Üyeler, kanun çerçevesinde belirlenmektedir. Yönetim kurulu başkanlıkları Valiler tarafından 1 yıllığına sıra ile yapılmaktadır.
İcra Organı	Ajansların günlük işlerinin yürütülmesinden sorumlu icra başkanı da ilgili bakan tarafından atanmaktadır.	İcra Organı genel sekreterliktir. Bakan tarafından atanır.
Yerel Yönetişim	Bölge İdareleri'nin (GOR), Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölge Meclisleridir. Bölge Meclisleri, yerel yönetimlerce finanse edilen farklı kesimlerin temsil edildiği bir ortaklık yapısıdır.	Hukuki olarak görevlerini icra etmede yerelde bağlı olduğu bir yapı bulunmamaktadır. Kalkınma İdarelerinin olduğu illerde işbirliği ve koordinasyon söz konusudur. Kalkınma kurulları ajansın bünyesinde yer almakta olup siyasi bir yapılanması bulunmamaktadır.

Yerel Denetim	Bağlı oldukları bakanlık ve Bölge İdareleri (GOR'lar) kanalıyla denetlenmektedir.	Yerelde denetim mekanizması bulunmamaktadır. (Valiler hariç)
Kalkınma Politikalarına Yönelik Eleştiriler	<ul style="list-style-type: none">✚ BKA'ların çevre politikası ve sürdürülebilir kalkınmadaki rolü belirsizdir.✚ BKA'lar, ekonomik farklılıklar üzerinde önemli bir etki yaratacak yeterli kaynağa sahip değildir.✚ Ajanslar performanslarına göre değerlendirildiğinde, "pahalı bir başarısızlık "tır.✚ Ne bölgelerdeki ekonomik büyümeyi hızlandırmışlar, ne de bölgeler arasındaki farkları azaltmışlardır.✚ BKA'ların birçok sorumluluğu, diğer kuruluşlar tarafından tekrarlanarak önemli ölçüde israfa neden olmaktadır.	<ul style="list-style-type: none">✚ Yetersiz kaynaklara sahip olmasına rağmen görev tanımları çok geniştir.✚ Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi meselesinin yalnızca kalkınma ajansları ile çözümü mümkün değildir.
Yönetişim Yapılanmalarına Yönelik Eleştiriler	<ul style="list-style-type: none">✚ Yönetişim konusunda kamu kaynakları, toplumsal veya ekonomik kazançlar yerine politik amaçlarla istismar edilmiştir.✚ Her şeyden önce BKA'lar yerel organlar olarak değil, merkezi hükümetin bir parçası olarak görülmelidir. Yalnızca Whitehall departmanlarına karşı gerektiği gibi sorumludurlar, kilit yöneticileri ve yönetim kurulu üyeleri Bakanlar tarafından seçilir ve hedefleri bakanlar tarafından belirlenir. Merkezi yönetimin etkisi fazladır ajanslar yerel yönetimlere yönelik bir müdahale aracı olarak yerel özerkliği zedelemektedirler ve siyasi hesap verebilirlik açısından herhangi bir sorumluluk taşımamaktadırlar.	<ul style="list-style-type: none">✚ Yönetişim kavramındaki toplumsal aktörlerin baskı oluşturan bir aktör veya bir merkez olmaksızın uzlaşma ve işbirliği kültürü içinde serbestçe karar alabilmeleri hususlarına aykırı olarak valinin yönetim kurulunda başkan olarak yer alması kalkınma kurulu yapılanmasında olduğu gibi kamu-özel ortaklığını gerçekleştirecek biçimde oluşturulan yönetim kurulunun yönetişim açısından sorgulanmasına yol açmakta hatta ajansların yönetişim kavramına en yakın kurulu olan kalkınma kurulunun üyeliklerinin il valisinin görüşleri neticesinde bakanlar kurulu kararıyla belirlenmesi ve yine bakanlar kurulu kararıyla yenilenebilmesi/değiştirilebilmesi yönetişim mantığından bir uzaklaşma olarak algılanabilir.✚ BKA'ların örgütlenmesi ve kurumsal görünümü için daha çok eylem gerekmektedir.✚ BKA'lar, merkezin siyasal, yerelin de sosyal baskısına uğrayabilmektedir.✚ BKA'lar, yönetişim ilkelerini uygulayabilecek düzeyde değildir.✚ BKA'lar, çok düzeyli yönetişim ilişkilerini yürütmeye büyük ölçüde başarısızdır.✚ DPT, Kalkınma Bakanlığı ve en son olarak hali hazırda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın güdümünde çok fazla kalmaktadırlar ve kendilerinden beklenen düzeyde bir özerkliğe ve yerel dinamiklerin sorumluluğunu alabilecek düzeyde bir yapılanmaya sahip değildir.✚ NUTS düzey 2 bölgeleri baz alınarak örgütlenen kalkınma ajanslarının Türkiye'nin hukuki, idari ve siyasi sisteminin il bazındaki düzenlemesine aykırı bir örgütlenmeye sahiptir ve ajanslar bölgesel düşünme alışkanlığı oluşturamamaktadır.

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışmanın bir özeti olarak geliştirilmiştir.

Her iki ülkedeki ajanslar merkezi kanunla kurulmuş, ilgili bakanlıkların denetim ve sorumluluğunda bulunan kamu kurumlarıdır. İngiltere'deki yerel denetim mekanizması ve yönetim kurulundaki kriterler dikkate

alındığında; İngiltere’de Türkiye’ye nazaran daha esnek ve demokratik bir yapılanmanın kurulmak istendiği görülmektedir. Özellikle yönetim kurulunda mevcudun ¼ünün (en az 3 kişi) kadın olma zorunluluğunun bulunması cinsiyet eşitliği için pozitif ayrımcılık güdüldüğünü göstermektedir. Türkiye’de ve İngiltere’de kalkınma ajansları kuruluşu benzer gerekçelere dayanmış ve iki ülkede de kurulduklarında benzer eleştirilere maruz kalmışlardır.

Türkiye’de kalkınma ajanslarına yönelik öne çıkan üç temel eleştiriye baktığımızda; ilkinin ajansların sırasıyla DPT, Kalkınma Bakanlığı ve en son olarak hali hazırda Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın güdümünde çok fazla kaldıkları ve kendilerinden beklenen düzeyde bir özerkliğe ve yerel dinamiklerin sorumluluğunu alabilecek düzeyde bir yapılanmaya sahip olamama hususunun olduğu görülmektedir. İkinci eleştiri kalkınma ajanslarının görece yetersiz kaynaklara sahip olmasına rağmen görev tanımlarının çok geniş olması hususudur. Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi meselesinin yalnızca kalkınma ajansları ile çözümü mümkün gözükmemektedir. Üçüncü eleştiri ise suni olarak yaratılmış NUTS düzey 2 bölgeleri baz alınarak örgütlenen kalkınma ajanslarının Türkiye’nin hukuki, idari ve siyasi sisteminin il bazındaki düzenlemesine aykırı bir örgütlenme olduğu ve ajansların bölgesel düşünme alışkanlığı oluşturamayacağı hususudur (Serteser & Dedeoğlu, 2011: 5-6).

İngiltere’deki eleştirilere baktığımızda Vergi Mükellefi İttifakı’nın (Tax Payer Alliance) ciddi ve kapsamlı eleştiriler getirdiği görülmektedir. İttifaka göre; ajanslar performanslarına göre değerlendirildiğinde, “pahalı bir başarısızlık” olarak tanımlanmaktadır. Onlara göre dokuz yıl zarfında 15 milyar sterlinin üzerinde vergi mükellefinin parası harcanmış ve bunun çok az fark edilebilir bir etkisi olmuştur (TPA, 2023).

Kendilerinden önceki dönemlere göre oransal olarak daha az istihdam yaratılmış, İş yaratma oranı 1999’dan beri önemli ölçüde artmamış, En zengin ve en fakir bölgeler arasındaki uçurum son on yılda azalmamış, aksine artmıştır. Ne bölgelerdeki ekonomik büyümeyi hızlandırmışlar ne de bölgeler arasındaki farkları azaltmışlardır. Her şeyden önce BKA’lar yerel organlar olarak değil, merkezi hükümetin bir parçası olarak görülmelidir. Yalnızca Whitehall departmanlarına karşı gerektiği gibi sorumludurlar, kilit yöneticileri ve yönetim kurulu üyeleri Bakanlar tarafından seçilir ve hedefleri bakanlar tarafından belirlenir. BKA’ların birçok sorumluluğu, diğer kuruluşlar tarafından tecrübe edilmiş önemli ölçüde israfı neden olmaktadır. Son eleştiri ise israfı ilgilidir. Gereksiz işlere gereksiz harcamalar gerçekleştirilmekte ya da görevler veya maaşlarla abartı maliyetler yaratılmaktadır dolayısı ile fonların uygunsuz kullanımı söz konusudur (TPA, 2023).

İngiltere’deki kalkınma ajanslarına yönelik eleştirilerin kısmen haklılık payı olmakla ve Türkiye’deki eleştirilere benzerlik arz etmekte ise de performans açısından yapılan eleştirilerin çok da haklı olmadığı değerlendirilmektedir. Zira iş, girişim ve Düzenleyici Reform Bakanlığı (Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform-BERR) tarafından ajansların 2002-2007 arası dönemde performans ölçümlerini yapmak üzere görevlendirilen Price Waterhouse Coopers şirketinin hazırladığı raporda ajansların kendilerine konulan hedeflerin üzerinde bir performans sergiledikleri ölçülmüştür (Demiroğlu & Demiroğlu, 2014: 193).

İngiltere’deki bölgesel kalkınma ajanslarını Türkiye’deki kalkınma ajanslarından ayıran en önemli iki özellik İngiltere’de kalkınma Ajanslarının NUTS-1 istatistiki bölge sınıflandırmalarına göre kurulmaları ve Londra Kalkınma Ajansı’nın yönetim kurulu üyelerinin belediye başkanı tarafından ve diğer 8 ajansın İş, Yenilikçilik ve Mesleki Yeterlilik Bakanı tarafından atanmaları ile birlikte her halükârda, BKA’nın yönetim kurulu başkanının ticari hayattan bir kişi olmasıdır (DDK, 2014: 68). Türkiye’de ise NUTS-2 istatistiki bölge sınıflandırmalarına göre kurulmuş ve yönetim kurulu başkanları her halükârda valilerdir (5549 sayılı Kanun). Bu farklılıklar her iki ülkenin de yönetim kültürü ile ilgilidir. İngiltere’de zaten hali hazırda süre gelen bir bölgeselleşme yapılanması üzerine kalkınma ajansları inşa edilmiştir. Türkiye’de ise süreç tamamen Avrupa Birliğine üyelik ve uyum süreci olarak başlamış ve devam etmiştir. (25.01.2006 tarih ve 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Genel Gereğesi) Türkiye’de valilerin yönetim kurulunda ve hatta başkan olarak yer almaları Türkiye’de seçilmişlere karşı bir denge unsuru olarak görülmektedir. Yönetişim kavramındaki toplumsal aktörlerin baskı oluşturan bir aktör veya bir merkez olmaksızın uzlaşma ve işbirliği kültürü içinde serbestçe karar alabilmeleri hususlarına aykırı olarak valinin yönetim kurulunda başkan olarak yer alması kalkınma kurulu yapılanmasında olduğu gibi kamu-özel ortaklığını gerçekleştirecek biçimde oluşturulan yönetim kurulunun yönetişim açısından sorgulanmasına yol açmakta hatta ajansların yönetişim kavramına en yakın kurulu olan kalkınma kurulunun üyeliklerinin il valisinin görüşleri neticesinde bakanlar kurulu kararıyla belirlenmesi ve yine bakanlar kurulu kararıyla yenilenebilmesi/değiştirilebilmesi (Kutlu & Görün, 2016: 24-26) yönetişim mantığından bir uzaklaşma olarak algılanabilir.

İngiltere’deki kalkınma ajanslarında benzer bir eleştiri söz konusudur. Yalnız eleştirinin mahiyeti İngiltere’nin yönetim kültürüne bağlı olarak biraz farklıdır. İngiltere’de de ajansların kapatılma gerekçeleri arasında merkezi yönetimin etkisi sorgulanmakla birlikte ajanslar yerel yönetimlere yönelik bir müdahale aracı olarak yerel özerkliği zedelemeleri ve siyasi hesap verebilirlik açıdan herhangi bir sorumluluk taşımamaları (Demirel, 2014: 92) yönünde ağır eleştirilere maruz kalmışlardır. İngiltere’deki bölgesel kalkınma ajanslarına

yönelik bu eleştirilerin yönetim açısından sorun teşkil etmediği değerlendirilmektedir. Zira yerel siyasi veya idari özerklik ülkelerin siyasi kültürlerinde tercih meselesidir. İdari açıdan özerkliğe sahip bir kuruluşun siyasi özerkliğe sahip kuruluşların bazı yetkilerini almaları yönündeki bu eleştirinin subjektif bir eleştiri olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca İngiltere'deki bölgesel kalkınma ajansları, finans kaynakları, bakanlıklardan aktarılan ve merkezi yönetimlerden gelen paylardan aktarılan kamu gelirleri ve Avrupa Birliği yapısal fonlarından oluşan özerk örgüt yapısına sahip bakanlık dışı kamu kuruluşu olarak kurgulanmıştır (Saygın, 2017: 82). Bu açıdan bakıldığında siyasi açıdan hesap verebilir durumda değildir. Yalnız İdari hesap verebilirlik, hukuki hesap verebilirlik, cevap verebilirlik ilkeleri açısından bölgesel kalkınma ajanslarının bir sorunu bulunmamaktadır.

Yönetim açısından her iki ülkedeki kalkınma ajanslarına yöneltilebilecek olan temel eleştiri her iki ülkede de yönetim kurulu başkanlarının bakanlıkça tespit edilmesi/atanması (Türkiye'de mevzuat gereği başkanlar Valiler olurken İngiltere'de Bakan ataması şeklinde) ve icranın başının yine bakanlar tarafından atanması hususudur. Bu durumun yönetimin eşitlik ilkesine aykırı bir yaklaşım taşıdığı değerlendirilmektedir.

8. Sonuç

Bölgesel kalkınma ajansları temelde merkezi düzeyde çözülemeyen meselelerin bölgesel düzeyde ve bölgedeki temel aktörlerle ele alınması ve merkez-yerel arasında kalkınma politikalarının uyumlaştırılması felsefesi üzerine kurulmuşlardır. Ükelere göre yönetim yapıları ölçekleri ve statüleri değişse de temel mantık benzeşmektedir. İngiltere 1960'lı yıllardan bu yana temkinli bir yerelleşme politikası uygulamış, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren iktidara gelen İşçi Partisi'nin etkisi ile yerelleşmede önemli adımlar atılmıştır. İngiltere'deki bölgesel kalkınma ajansları da bu yerelleşme politikasının bir gereği olarak ortaya çıkmıştır. Bölgesel Kalkınma Ajansları, Bölge İdareleri (GOR) ve Bölge Meclisleri ile eş güdümlü bir şekilde bölgesel kalkınma açısından kendilerine biçilen görevleri yerine getirmişlerdir. Bu noktada güç ve sorumlulukların tek merkezde toplanmadan dengeli bir şekilde ilgili kurumlara dağıtılmış olması yönetimin katılımcılık ve işbirliği ilkeleri açısından tutarlıdır. Ayrıca zaten bölgesel kalkınma ajansları aynı ilke doğrultusunda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve özel sektör temsilcilerini yönetim kurullarında bulundurarak yönetime uygun bir yapılanmaya sahiptirler. Bu noktada temel eleştiri yönetim ruhu ve ilkelerine aykırı olarak yönetim kurulu başkanı ve icra kurulunun başkanının merkezi yönetimce atanmasıdır.

Yönetimin hesap verebilirlik ilkesi doğrultusunda İngiltere'deki ajanslara yönelik temel eleştirisi siyasi hesap verebilirlik noktasındadır. 2003 yılında İşçi Partisi, yerelleşme programı kapsamında BKA'ların da halka karşı sorumlu olması için bölge yerel yönetimlerine bağlanması hususunda referanduma gitmiş yalnız bu karar halk tarafından reddedilmiştir. Yarı kamu kurumu niteliğinde olan bir kuruluşun siyasi hesap verebilirlik zorunluluğunun bulunmaması gerektiği değerlendirilmiştir. İlgili kurumun idari hesap verebilirlik, hukuki hesap verebilirlik, cevap verebilirlik ilkelerine uyumlu olması yeterlidir. Bu bağlamda BKA'lara yönelik bu tip eleştirilere rastlanmamıştır. Bu noktada İngiltere'deki kalkınma ajansları yalnızca kaynakların yerinde ve verimli kullanılmadığı ile ilgili eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu hususta denetim mekanizması ile ilgilidir. Bu tip eleştirilerin subjektif olduğu değerlendirilmektedir. Zira eleştiriler herhangi bir objektif etki değerlendirme raporuna dayandırılmamaktadır. Eleştirilerdeki dönemlere yönelik kalkınma göstergelerindeki kıyaslamalar doğru bir yaklaşımı barındırmamaktadır. Kalkınma kavramı çok geniş bir yelpazeyi kapsar, siyasi ve ekonomik konjonktür, ekonomi politikası ile yakından ilgilidir ve bu yelpaze içerisindeki bütün kurumlardan kalkınmadan sorumludur. İsmi kalkınma ajansı olması ve mevzuatlarında bu kurumlara güçlerinden fazla bir misyon yüklenmiş olması dahi kurumları tek başına bahsi geçen kıyaslamaya muhatap kılmamalıdır. Kamu kurumlarının denetim mekanizmaları mevzuat çerçevesinde çizilmiştir; bağımsız ve objektif performans değerlendirmesi yapan kuruluşlarca da performansları ölçülebilir. Bu doğrultuda İngiltere'deki kalkınma ajansları için performans değerlendirmeleri yapılmış ve hedeflerinin üzerinde performanslar sergilemişler ve bu değerlendirmeler ilgili bağımsız kuruluşça kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu açıdan İngiltere'deki bölgesel kalkınma ajanslarının yönetimin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun hareket ettikleri değerlendirilmektedir.

Yönetim ilkelerinden "stratejik planlama ve vizyon" ilkesine uygun olarak BKA'ların bölgesel düzeyde katılımcı bir anlayışla planlama yaptıkları ve bölgesel politikalara vizyon çizdikleri görülmektedir. Ayrıca merkezden, ilgili bakanlıklardan, yerel yönetimlerden ve AB fonlarından oluşturdukları fonlarla 'yumuşak' politika araçlarını bünyelerine entegre ederek kullanmaları açısından da yönetime uygun hareket ettikleri değerlendirilmektedir.

İngiltere'deki bir diğer eleştiri bölgesel kalkınma ajanslarının diğer kurumların görev, iş ve işlemlerini üstlendikleri ve böylece görev çatışmalarına yol açtıkları hususudur. Ajanslar aracı kurumlar olarak tasarlanarak kurumlar arası koordinasyon rolü üstlenmektedirler. Bu rolü ilgili ve sorumlu kuruluşlarla işbirliği içerisinde yürütürler. Bu hususun ajansların ilgili kurumlara ait asli görevleri yaptıkları anlamına gelmediği gibi yönetimin katılımcılık, işbirliği, etkinlik ve verimlilik ilkelerine aykırı düşmediği değerlendirilmektedir. Çalışmadaki bulgular İngiltere'deki kalkınma ajanslarının yönetim anlayışlarına yönelik eleştirilerin aslında birer siyasi yaklaşımı temsil etmekte olduğu ve ajansların kapatılmasına gerekçe olarak sunulan argümanların subjektif

olduğunu göstermektedir. İngiltere’de kalkınma ajansları siyasi bir karar ile kurularak yine siyasi bir karar neticesinde kaldırılmıştır. İngiltere tecrübesinde Türkiye’deki ajansları için örnek teşkil edebilecek yönetim zafiyetlerine rastlanmamıştır.

Türkiye’deki ajanslar da İngiltere’dekine benzer eleştirilere maruz kalmaktadırlar. İngiltere’den farklı olarak Türkiye’deki kalkınma ajanslarının yönetim kurullarında valiler bulunmakta bu durum yönetişimin eşitlik ilkesine yani karar alma mekanizmalarında tüm paydaşlara eşit fırsatların sunulması hususuna aykırıdır. Türkiye’de bakanlığın yetkisi koordinasyonun da ötesinde çok geniştir. Ayrıca kalkınma kurulları tek ile sahip ajanslar haricinde yeterince işlevsel değildir. Bütün bu hususlar değerlendirildiğinde Türkiye’deki kalkınma ajanslarının yönetim tarzının eşitlik, özerklik ve katılımcılık ilkeleri ile yeterince uyumlu olmadığı görülmektedir. Literatürde de bu yönde birçok eleştiri bulunmaktadır.

Türkiye henüz ajansların kuruluşundan bu yana farklı bir siyasi görüşün hükümete geçme durumunu tecrübe etmemiştir. Yönetim değişiminde İngiltere benzeri bir yaklaşımın meydana gelme ihtimali bulunmaktadır. Türkiye’de ajansların kamu kurumu olmalarına rağmen hiçbir kamu kurumunun kapatılma hususu kalkınma ajansları kadar tartışılmamaktadır. Diğer kamu kurumlarının genelinden farklı olarak çok yönlü denetim mekanizmalarına ve performans ölçüm sistemlerine rağmen ajansların varlığının bu derecede tartışılıyor olmasının İngiltere’deki gibi siyasi bir duruştan kaynaklandığı düşünülmektedir. Türkiye’deki kalkınma ajanslarının yönetim zafiyetlerine ve bu yönde eleştirilere rağmen ajansların kapatılmasına yönelik eleştirilerin yönetim sorunlarından kaynaklanmadığı değerlendirilmektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Makale yazarları çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalemizin bir kurum, işletme, birey ile mali ve herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Yazarlar arasında da çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Apalı, A. & Yıldız, R. (2015). Bölgesel kalkınma ajansları: Fransa ve İngiltere örnekleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(23), 66-88.
- Ataay, F. (2005). BKA tasarımının kalkınma anlayışı üzerine. İçinde M. Turan (Ed.) *Bölge kalkınma ajansları nedir? Ne değildir?* (s.15-33). Ankara: Par Graf Yayınevi.
- Akbulut, M.U.F. & Göküş, M. (2017). Küreselleşme ve yerelleşme sürecinde bölgesel kalkınma ajansları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 20(1), 79-88.
- Arslan, F. (2016). Yönetişimsiz yönetimler: Türkiye’de kalkınma ajansları, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*. 25(2), 29-52.
- Budak, B. (2019). *Türkiye’de kalkınma ajansları ve yönetim: Fırat kalkınma ajansı örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Bulmuş, G. & Polat, E. (2020). Yeni bölgeselcilik yaklaşımı ve bölgesel kalkınma ajanslarının Türkiye bölgesel planlama uygulamasına etkileri. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 5(2), 93-308.
- Burch, M.& Gomez, R. (2002). The English regions and the European Union, *Regional Studies*, 36 (7), 767-778.
- Canzanelli, G. (2011). Models of territorial development agencies in Europe and in the world. *International Link and Services for Local Economic Development Agencies for a Fair, Human, Sustainable and Inclusive Development*, 13.
- Çelik, F. (2017). Bölgesel kalkınma ajansı (BKA) deneyimlerinin karşılaştırmalı analizi: İngiltere ve Türkiye örnekleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 145-17.
- Demirel, D. (2014). İngiltere’de 1990 sonrası bölgeselleşme politikaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İBF Dergisi*. 4 (2), 85-94.
- Demiroğlu, M. & Demiroğlu, E. T. (2014). Türkiye ve İngiltere kalkınma ajansları: İngiltere deneyiminden alınabilecek dersler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 13(48), 176-199.
- DPT (2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- Dura, Y. C. (2007). Dünya uygulamaları bağlamında kalkınma ajanslarının yapısal analizi. *Türk İdare Dergisi*. 455, 141-292.

- Eraydın, A. (2004). *Bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarında yaşanan değişimler*, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Denizli. 126-146.
- Eren, F. (2016). Regional development agency experiences in UK. *European Journal of Economic and Social Systems*, 1(9), 1411-1435.
- Esengil, Z. (2009). Planlama ve tasarım sürecine katılımın kamusal projeler bağlamında irdelenmesi: Antalya kent merkezi örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gibbs, D. & Jonas, A. (2001). Rescaling and regional governance: The English regional development agencies and the environment, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 19, 69-288.
- Halkier, H. (2006). *Bölgesel kalkınma ajansları ve çok düzeyli yönetim: Avrupa perspektifi*, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, TEPAV, Ankara, 17-28.
- Harvey, D. (1987). Flexible accumulation through urbanization: Reflections on post modernism in the American city, *Antipode*, 19 (3), 260-286.
- Kalecik, O.B. (2017). *Kalkınma ajanslarının kalkınma politikalarındaki yeri: Batı Karadeniz kalkınma ajansı örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Karaca, Y. (2013). *Yönetişim perspektifinden kalkınma ajansları: Ankara ve Güney Ege kalkınma ajansı örnekleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Karasu, K. (2009). Yerelleşme söylemi ve bölge kalkınma ajansları. *Memleket Siyaset Yönetim*, 4 (11), 1-43.
- Karasu, K. (2005). İngiltere'de bölge kalkınma ajansları. İçinde M. Turan (Ed.) *Bölge kalkınma ajansları nedir? Ne değildir?* (s.197-238). Ankara: Par Graf Yayınevi.
- Kayan, A. (2012). Türkiye'de bölge planlaması: Sorunlar ve çözüm önerileri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 103-134.
- Keser, Y. (2021). *Bölgesel kalkınma ve yönetim: Karacadağ Kalkınma Ajansı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt.
- Keskin, M. (2023). Türkiye'deki kalkınma planlarının bölgesel kalkınma perspektifinden değerlendirilmesi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırma Dergisi*, 5(1), 1-24.
- Konuç, K. (2015). *Yerel kalkınma ve yönetimde sivil toplum kuruluşlarının rolü: Antakya örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kutlu, S.Y. & Görün M. (2016). Kalkınma ajanslarında merkezi ve yerel unsurların etkisi: Kalkınma ajanslarının Türkiye uygulaması üzerine bir değerlendirme. *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(2), 15-36.
- Morgan, K. (2002). The english question: Regional perspective on a fractured nation. *Regional Studies*, 36(7), 797-810.
- Morris, M. (2010). *Multi-sectoral collaboration and economic development: Lessons from England's regional development agencies*, https://www.unbc.ca/sites/default/files/assets/community_development_institute/publications/marleen_morris_final.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.07.2023.
- Mut, M. & Koca, M. (2024). İngiltere'de kalkınma ajansları. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 7(2), 91-110.
- Özen, P.A. (2010). *Yönetişim perspektifinden Türkiye'de kalkınma ajanslarının kuruluşu işleyişi ve ilişkileri: Üç örnek ajans*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Özhan, M. & Keser Y. (2021). Bölgesel kalkınma ve yönetim. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6 (2), 19-36.
- Öztürk, H. & Tataroğlu, M. (2018). Ülkelerin kamu yönetimi örgütlenmelerinin bölgesel kalkınma ajansları üzerine yansımaları: Türkiye ve İspanya karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(21), 88-101.
- Pearce, G. & Ayres, S. (2009). Governance in the English regions: The role of the regional development agencies, *Urban Studies*. 46(3). 537-557.

- Roberts, P. (1999). The new regional agenda in the UK: Changing roles, structures and functions of regional development agencies. Regional Science Association International-British and Irish Section 39th European Congress: Dublin.
- Sandford, M. (2013). *The abolition of regional government, UK parliament, The House of Commons Library*, 1-11. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN05842/SN05842.pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 28.03.2023.
- Saygın, D. (2017). Avrupa Birliği'nde bölgesel kalkınma ajanslarına geçiş süreçleri ve ülke uygulamaları. *Journal of Life Economics*, 4(4), 77-88.
- Sertesin, S. & Dedeoğlu E. (2011). *Yeni Nesil Bölgesel Planlama Deneyimi Üzerine Bir Yönetişim Çerçevesi Önerisi*, 6. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, TEPAV, Ankara. 1-13.
- Sobacı, M. (2007). Yönetişim kavramı ve Türkiye'de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 219-235.
- Şahin, Y. E. (2009). Sosyal devlet ve yönetişimci devletin kamu politikalarında yaşanan değişim: IV. ve IX. kalkınma planları örnekleri. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(5), 57-72.
- Taştekin, A. (2018). Türkiye'de bölgesel kalkınma stratejileri ve bölge idareleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(1), 69-83.
- Taylan, C. (2014). *Kurumsal yönetişim: Serhat Kalkınma Ajansı örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu (2014). *Türkiye'nin kalkınma ajansları uygulamasının değerlendirilmesi*, hizmete özel araştırma ve inceleme raporu. Ankara.
- TPA (2023). The case for abolishing regional development agencies, https://tpa.typepad.com/home/files/structure_of_government_3_the_case_for_abolishing_rdas_e.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim tarihi: 10.06.2023.
- Turan, M. (Der.) (2005). Bölgesel Kalkınma planları. İçinde M. Turan (Ed.) *Bölge kalkınma ajansları nedir? Ne değildir?* (s.159-181). Ankara: Par Graf Yayınevi.
- Türkoğlu, M. (2005). Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınma açısından önemi: Baka örneği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7(3), 183-198.
- Yıldız, O. (2014). *Avrupa Birliğine uyum sürecinde Türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel rekabet gücünün artırılmasında bölgesel kalkınma ajanslarının rolü: Geka örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yılmaz, S. (2016). *Bölgesel kalkınma ajansları ve yönetişim: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı uygulaması olarak Düzce Turizm Strateji ve Eylem Planı Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yiğit, A.G. & Işık Maden, S. (2019). Bölgesel kalkınma politikalarındaki dönüşüm: Yeni bölgelilik yaklaşımı ve Türkiye yansımaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 113-120.
- 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (2006). T.C. Resmî Gazete, 26074, 8 Şubat 2006.
- 4 Numaralı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018). T.C. Resmî Gazete, 30479, 15 Temmuz 2018.